

GERMANIA ȘI GERMANII ÎN MEMORIILE LUI N. IORGA (1917-1918) (I)*

George Florescu

1. N. Iorga și Germania

Primul Război Mondial a fost perceput, din chiar momentul declanșării lui, ca un eveniment cheie al veacului XX, care va marca deschiderea unui capitol distinct în istoria lumii și începutul unui nou secol. O consecință notabilă a acestei stări de fapt a fost aceea că mulți intelectuali, militari, politicieni, scriitori, artiști etc., dar și oameni simpli, impresionați de dimensiunile și neprevăzutul conflictului declanșat în iulie 1914 B dar mai ales de perspectivele pe care le oferea acesta B, au început să consemneze întâmplări și fapte personale ori colective, survenite în momente revelatorii ale războiului, să-și noteze reflecțiile provocate de ele etc., contribuind astfel la realizarea unei literaturi memorialistice defnitorii pentru o perioadă unică și o națiune pentru care anii 1914-1918 au reprezentat timpul unor speranțe și împliniri decisive. Regina Maria¹, Alexandru Averescu², Radu R. Rosetti³, N. Tătăranu⁴, Ștefan Paraschivescu⁵, Aureliu C. Locusteanu⁶, Romeo Vidrașcu⁷, Alexandru Marghiloman⁸, I.G. Duca⁹, Constantin Argetoianu¹⁰, Duiliu Zamfirescu¹¹,

* O formă prescurtată a acestui text a făcut obiectul unei comunicări prezentate la simpozionul intitulat **Deutsche, Rumänen, Rumäniendeutsche in der Memorialistik**, organizat la Iași de Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” și de Insitut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas, din München, în zilele de 28-29 octombrie 1999. Secțiunile 4, 5 și 6 au fost publicate, cu titlul **Die Deutschen in den Erinnerungen von Nicolae Iorga, 1917-1918**, în volumul **Deutsche und Rumänen in der Erinnerungsliteratur. Memorialistik aus dem 19. und 20. Jahrhundert als Geschichtsquelle**, Herausgegeben von Krista Zach, in Verbindung mit Cornelius R. Zach, München, IKGS Verlag, 2005, p. 121-144.

¹ Marie, Queen of Roumania, **Ordeal: The Story of My Life**, New York, Charles Scribner's Sons, 1935. *Idem*, **Povestea vieții mele**, Traducere de Mărgărita Miller-Verghy, <București>, ș.a.

² Mareșal Alexandru Averescu, **Notițe zilnice din război, 1914-1916 (Neutralitatea)**, Ediția I, București, 1937; **Notițe zilnice din război (1916-1918)**, București, 1937.

³ Generalul Radu R. Rosetti, **Mărturisiri (1914-1919)**, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, București, Editura Modelism, 1997.

⁴ General N. Tătăranu, **Acum un sfert de veac. Amintiri din război**, București, 1940.

⁵ Locot-colonel Ștefan Paraschivescu, **La porțile Moldovei. Jurnal de război**, Brăila, 1918.

⁶ Căpitan de infanterie A. Locusteanu, **Sub aripa morții. Însemnări fugare din războiul de întregire**, Cluj, 1923.

⁷ Romeo Vidrașcu, căpitan în rezervă, **Jurnalul de campanie. 15 august 1916-18 iulie 1918**, București, 1920.

⁸ Alexandru Marghiloman, **Note Politice**, Vol. I, 1897-1915, Vol. II, 1916-1917, Vol. III, 1917-1918, București, 1927.

⁹ I.G. Duca, **Amintiri politice**, Vol. I-II, München, Jon DumitruBVerlag, 1981.

¹⁰ Constantin Argetoianu, **Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri**, Volumul al II-lea, Partea a IV-a, (1913-1916), Volumul al III-lea, Partea a V-a (1916-1917), Volumul al IV-lea, Partea a V-a (1917-1918), Ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991, 1992, 1993. **Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri**, Volumul al V-lea, Partea a V-a (1918), **Anexe. Documentare (1916-1918)**, Ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995.

¹¹ Duiliu Zamfirescu, **Opere**, VI, Partea a II-a, Ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam, Note și comentarii, indici și glosar de Ioan Adam, **Publicistică și memorialistică (1917-1921)**, București, Editura Minerva, 1987, p. 174-199.

Octavian Goga¹², Mihail Sadoveanu¹³, Al. Tzigara-Samurcaș¹⁴, Gheorghe I. Brătianu¹⁵ și alții¹⁶ s-au numărat printre cei care, stimulați de prefacerile intervenite în timpul războiului, au scris jurnale, amintiri etc., îmbogățind literatura memorialistică a genului și oferind celor interesați o gamă informațională de o factură deosebită.

Între memorialiștii acelor vremuri, N. Iorga ocupă, așa cum s-a remarcat adeseori, un loc aparte, atât pentru volumul notațiilor sale, cât și, mai ales, pentru valoarea lor documentară. În 1914, el era un istoric afirmat și o cunoscută personalitate politică, ipostaze care îi permiteau să aibă acces în sfera celor mai înalte cercuri ale vieții publice, acolo unde se luau deciziile în virtutea cărora România se înfățișa ca o componentă importantă a Europei viitorului. La 27 iulie/9 august 1914, el publica în *Neamul Românesc* un articol intitulat **Războiul general și România**, în care se arăta convins că războiul abia început „va fi unul din cele mai mari ale istoriei omenirii [Y]. Dar supt raportul ideilor, supt acela al îndreptării morale, al scopului de atins, acest odios masacru va fi unul din cele mai josnice acte de ură idioată care s-au săvârșit vreodată pe fața pământului, o dovadă atroce a păcatelor pe care le poate săvârși această lume fără Dumnezeu și fără ideal. [Y] De ce, se întreba el imediat, Germania declară război Rusiei? Pentru a dovedi că «rasa germană» e superioară «rasei slave» și are deci dreptul de a supune Europa comerțului său năvălitor¹⁷. Convingerea lui era aceea că martirajul ce tindea să dobândească o amploare globală se releva a fi unul al calculelor mercantile și al pretențiilor hegemonice, lipsite de „un principiu național care-și caută drumul peste orice împotrivire menită să fie sfărâmată”, dar stimulate de „fanatismul unei concepții superioare pornită cu sabia în mână pentru a cuceri lumea în numele unui nou adevăr¹⁸”. În aceeași zi, N. Iorga semna B nu întâmplător, desigur B articolul **Franța și Germania în cumpăna recunoștinței noastre**, unde remarca, înainte de toate, că România a optat pentru neutralitatea armată, așa cum militase și el în paginile *Neamului Românesc*. Dar, atrăgea atenția, dacă ar fi să acționăm în conformitate cu interesul național, nu alături de Germania ar fi fost locul României, deși ea „ne-a susținut în multe, și, acum, de curînd, în chestia neatergerii tratatului din București. Desigur! Mai suntem îndatorați Germaniei pentru toată cultura pe cari atâția fii ai acestei țări au primit-o în marile laboratorii de știință ale Imperiului. De aceea dorim ca Germania să

¹² Octavian Goga, **Precursori**, Ediție și studiu introductiv de Ion Dodu Bălan, București, Editura Minerva, 1989, p. 276-295. Vezi și în Uniunea Scriitorilor din R.S. România, **Agenda literară, 1985**, București, 1985, p. 110-117.

¹³ Mihail Sadoveanu, **File însângerate. Povestiri și impresii de pe front**, Iași, 1917.

¹⁴ Al. Tzigara-Samurcaș, **Mărturisiri silite**, București, 1920.

¹⁵ Gheorghe I. Brătianu, **File rupte din cartea războiului**, București, s.a.

¹⁶ Vezi George Cornea, **Simfonia morții**, București, 1920; Virgil N. Drăghiceanu, **707 zile sub cultura pumnului german**, București, 1920; Vasile Th. Cancicov, **Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic. 13 august 1916 - 31 decembrie 1918**, Cu o scrisoare introductivă de Take Ionescu, Vol. I-II, București, 1921; C. Bacalbașa, **Capitala sub ocupațiunea dușmanului, 1916-1918**, Brăila, <1921>; Gică Nicolaescu, **Amintiri din război ale unuia copil**, Sibiu, 1925; Mihail Văgăonescu, **Viața în război. Însemnări zilnice de pe front, 1916-1918**, București, 1925; Dr. Vasile Bianu, **Însemnări din războiul României Mari**, Tomul I-II, Cluj, 1926; Anibal Stoenescu, **Din vremea ocupației**, București, 1927; Pia Alimăneșteanu, **Însemnări din timpul ocupației germane, 1916-1918**, București, 1929; Sabina Cantacuzino, **Din viața familiei Ion. C. Brătianu**, Volumul II, București, 1937; Al. Vasiliu-Tătăruși, **Focul cel mare. Amintiri din primul război mondial (1916-1918)**, Ediție îngrijită de Ion Arhip și Dumitru Vacariu, Cuvânt înainte de Petru Ursache, Iași, Editura Junimea, 1978; Neli Cornea, **Însemnări din vremea războiului**, București, ș.a.

¹⁷ N. Iorga, **Războiul nostru în note zilnice, 1914-1916**, Vol. I, Craiova, <1921>, p. 7.

¹⁸ **Ibidem**.

rămâie întreagă și folositoare omenirii cum e astăzi”¹⁹. Totuși, „Franța a dat și ea atâta din cultura ei la tineri cel puțin de două ori mai mulți decât cei ce învață în Germania și cel puțin într-un timp de două ori mai lung decât acela de când căutăm lumină și la germani. Și mai știu că de la începuturile conștiinței noastre naționale ideile ce ne-au inspirat și susținut au fost în mare parte nobilele și înălțătoarele idei pe care ai noștri le-au primit de la Paris”²⁰. A ajuta la căderea Franței, conchidea el, „ar fi o crimă națională”²¹.

Acela care gândea așa studiasse atât în Franța, cât și în Germania. Amintindu-și vremurile de atunci, în momentul în care își scria memoriile, el nota că la începutul anului 1893 părăsea Parisul, îndreptându-se către Berlin, deci către Germania, „această Germanie, de un așa mare prestigiu, care era și aliata noastră”, unde „toate erau așa de bine rânduite[...] încât se făceau de la sine”²². A întreprins cercetări fructuoase în arhivele berlineze și în cele din Dresda și München, obținând titlul de doctor la Leipzig²³. Atunci, dar mai ales după aceea, s-a legat de această țară, de istoria și de cultura ei, pe care le-a apreciat în mod deosebit, indiferent de evoluția relațiilor româno-germane. Izbucnirea războiului, însă, nu l-a găsit, așa cum am văzut, alături de conaționalii care preconizau rămânerea României în tabăra Puterilor Centrale. Consecvent convingerilor de început, N. Iorga a salutat decizia adoptată de țara sa în august 1916, când aceasta a intrat în război alături de statele Antantei, deci împotriva Berlinului. În septembrie 1916, întrebându-se **De ce ne urăște Germania?**, atrăgea atenția asupra faptului că „a doua zi după declarația de război contra Austro-Ungariei singure, Germania nu s-a mulțumit, ca în cazul Italiei, să-și recheme ministrul din București, ci s-a grăbit să anunțe că ea «se consideră în stare de război cu România»”²⁴. Ulterior, remarca el, când bulgarii ne-au atacat, cei care i-au ajutat și condus „erau soldații unei «culturi» care nu-și ajunge numai ei, ci pretinde a sili cu armele lumea întreagă s-o primească pentru a se ferici”. „Și B se arăta el surprins B, față de aceste dovezi ale unei uri fără margini din partea acelor cari, până ieri încă, erau aliații noștri, pe care i-am deplâns că merg alături cu zdrențele sălbăticeiei europene, [Y] ne întrebăm: bine, de ce atâta ură?”²⁵. Încercând a-și răspunde, amintea că „vreme de o jumătate de veac, am jertfit Germaniei simpatiile noastre franceze, că i-am recunoscut munca, știința, mărirea, că ne-am apropiat cu atâta respect de ele, că mii de studenți au mers să se închine zeilor celor noi, că au păstrat toți un sentiment de admirație pentru cele văzute acolo și că l-au răspândit, că au căutat pe toate terenurile apropierea cu foștii lor învățători. Mai știm și alta: că, în tot acest răstimp, am fost cei mai buni clienți ai Germaniei, că i-am luat marfa, bună ori rea, că i-am plătit-o cât a vrut, că n-am căutat a-i opune alți furnizori, că prin credința noastră față de dânsa am fost printre acei cari au îmbogățit-o. Și încă mai mult: că, fără a primi în schimb altceva decât dușmănia lui Bismarck, gata oricând să ne umilească, ori desprețul actualului Împărat, care n-a consimțit să calce pământul Valahilor [Y], am fost străjerii politice germane în Orient, sacrificându-i, nu numai acțiunea, dar și expresia liberă a sentimentelor noastre frățești. Și la cea dintâi ocazie când ni-am adus aminte că avem și noi un drept și o țintă pe lume, [Y] această

¹⁹ **Ibidem**, p. 8-9.

²⁰ **Ibidem**, p. 9.

²¹ **Ibidem**.

²² N. Iorga, **O viață de om așa cum a fost**, Ediție îngrijită, note, comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu. Studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, București, Editura Minerva, 1984, p. 141, 144.

²³ **Ibidem**, p. 146-151.

²⁴ N. Iorga, **Războiul nostru în note zilnice, 1914-1916**, p. 142.

²⁵ **Ibidem**, p. 142 B 143.

revărsare sălbatecă de ură! Poate nimic nu califică mai bine un Stat ca și un individ, opina el, decât felul cum concepe prietenia!”²⁶.

Confruntat cu aceste sentimente, N. Iorga a predat, totuși, studenților universității ieșene, în anul 1917, deci după ce fusese obligat să se retragă din fața ocupanților germani, zece prelegeri reunite sub titlul **Cugetare și faptă germană**²⁷. Prefațându-le, în momentul publicării, el sublinia că „în cursul războiului și de pe urma patimilor pe care e firesc să le trezească s-a vorbit, aiurea și chiar la noi, despre o rasă germană, unică, unitară, printr-o pornire care pleacă din însăși alcătuirea ei fizică, o înrăurire energetică și tinzând la dominația asupra lumii, pe care nu vrea s-o împartă cu nimeni”²⁸. În 1938, în **Prefața** celei de-a doua ediții, el preciza că „retipăresc [Y] aceste pagini scrise în vremea când mai bine de jumătate din România învinsă era în stăpânirea unui nemilos biruitor. Se va recunoaște B era convingerea sa B că în ele nu e nimic din ce avea drept să strige adâncă noastră durere. Am căutat să înăbuș sentimentele cele mai firești. Aveam însă scopul de a dovedi că hegemonia pe care o reclama nația germană, cu Împăratul ei în frunte, nu se răzima pe o mare operă de creațiune originală, urmărită din secol în secol, și înaintea căreia umanitatea ar fi avut datoria să se închine. Și cred că această țintă a fost atinsă”²⁹. De fapt, în lecțiile acelea, Iorga a reluat și a dezvoltat ideile pe care le-a evidențiat, de mai multe ori, după declanșarea Primului Război Mondial.

Aceasta era starea de spirit cu care s-a confruntat marele istoric în anii războiului, stare de spirit justificată, din punctul său de vedere, atât timp cât o asemenea atitudine era reclamată de îndreptățite aspirații naționale. **Memoriile** sale, care erau, așa cum de altfel singur recunoștea, „însemnările mele zilnice”, au fost scrise sub imperiul acestor trăiri, care, lipsite de motivația lor intimă, ar putea surprinde. „În ele se va vedea cum ideea unității naționale m-a preocupat toată viața pe un timp când ea era socotită [Y] o nebunie”³⁰. Întrucât o parte a acestor note a fost trimisă la Moscova, împreună cu tezaurul B dar nu numai B și nu a fost încă restituită, dispunem azi doar de notele care au urmat datei de 17 mai 1917³¹. Memorialistica datorată lui N. Iorga nu se reduce însă la cele șapte volume de **Memorii**, ci cuprinde și cunoscuta lucrare autobiografică **O viață de om așa cum a fost** (Vol. I-III, București, 1934), precum și **Supt trei regi** (București, 1932). În cele ce urmează, ne-am propus să relevăm și să discutăm imaginea pe care a schițat-o istoricul român Germaniei și germanilor în însemnările zilnice făcute de el în anii Primului Război Mondial. Așadar, încercarea noastră va avea în vedere primele două volume din **Memorii**, care privesc un interval ce diferă de celelalte, din considerente lesne de înțeles.

Se știe că N. Iorga B istoricul, ziaristul, poetul, dramaturgul, istoricul literar etc. B a fost un remarcabil memorialist. El nu face parte dintre aceia care au început să practice acest gen de literatură odată cu declanșarea războiului din 1914-1918. **Memoriile** sale B de fapt un jurnal B au o evidentă valoare documentară, deoarece adună în paginile lor o

²⁶ **Ibidem**, p. 143 B 144.

²⁷ N. Iorga, **Cugetare și faptă germană. Zece lecții făcute la Iași în 1917**, Ediția a II-a, București, 1938. Prima ediție a fost publicată la Iași, în 1918.

²⁸ **Ibidem**, p. 6.

²⁹ **Ibidem**, p. 9.

³⁰ N. Iorga, **Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 B mart 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică**, Vol. I, <București, 1931>, p. 7.

³¹ Însemnările la care ne vom referi sunt date după stilul vechi.

impresionantă cantitate de informație, greu sau imposibil de dobândit altfel. Circumstanța că autorul lor era o personalitate a epocii le conferă o semnificație aparte, sporită de o autenticitate proprie unui mare istoric. Însemnările cuprinse între 17 mai 1917 și jumătatea lunii noiembrie 1918 nu sunt egale între ele, ca dimensiuni, conținut și calitate, și au fost scrise în împrejurări ce diferă din multe puncte de vedere. În permanență, însă, autorul lor a fost preocupat de grija de a fi la curent cu tot ceea ce se întâmpla, la un moment dat, în România, în Europa, dar și în alte spații geografice, reținând în jurnalul său numai acele informații pe care le considera necesare cuiva interesat de istoria României în intervalul avut în vedere. De altfel, convingerea mărturisită a lui N. Iorga era aceea că însemnările jurnaliere, publicistica și corespondența personală îi vor folosi pentru a elabora Asinteza pe care alții au avut curajul de a o realiza cu așa de puține mijloace și fără nici o participare personală la evenimente³². Referindu-se la **Literatura de război**, prin care înțelegea, desigur, și memorialistica, el considera că „fiecare zi își are pagina ori paginile, fiecare amănunt e trecut la locul lui; istoria e complectă”. „Și nouă ni trebuie, sublinia apoi, *pentru ziua de mine*, care e cea mai interesantă pentru umanitate, altceva: epopeea eroică a sufletului prins în suprema luptă și alături de dânsa, mărturisirea înduioșată a sufletului veșnic pus înaintea celor mai grozave probleme³³. Așadar, „literatura de război”, deci și memorialistica, oferă celui interesat dimensiunea psihologică a paginii de istorie, acea dimensiune care lipsește de obicei faptei reconstituite cu ajutorul documentului arid și adeseori impersonal.

Oricine va parcurge **Memoriile** lui N. Iorga va sesiza grija permanentă a autorului de a reține în notațiile sale fie consemnări de fapte, fie reflecții provocate de anumite trăiri intime B componenta psihologică a unor vremuri neobișnuite. Nu trebuie să uităm că în segmentul temporal avut în vedere, o mare parte a României B inclusiv Capitala ei B a fost ocupată de armate germane, austro-ungare, bulgărești și turcești, iar această stăpânire străină era una care venea după o dezastruoasă confruntare militară. Orice cucerire presupune un învins, circumstanță degradantă pentru cel obligat să accepte umiliința ca pe o condiție esențială a supraviețuirii. Înainte de izbucnirea războiului, imaginea germanului în mentalul colectiv românesc era una pozitivă, favorabilă, pentru ca după intrarea Germaniei în conflictul izbucnit în iulie 1914, acea reprezentare să se modifice, treptat, în una care, chiar dacă nu apărea într-un tot negativă, era maculată de sentimente și accente prejudiciabile și deci, defavorizante. După confruntarea României cu armata germană și transformarea acesteia din urmă într-un ocupant, deci un stăpânitor cazon, germanii au ajuns a fi văzuți altfel, chiar dacă nu întreaga populație germană era prezentă în această țară. Portretul cuceritorului german se va modifica în funcție de comportamentul său și mai ales în funcție de consecințele faptelor sale. Conturarea și apoi trasarea umbrelor și a luminilor unui asemenea portret au fost influențate, desigur, și de factori subiectivi, de atitudini apriorice personale, greu de învederat. Faptul că Regele României era german nu a fost unul lipsit de semnificație pentru modul cum se reflecta imaginea conaționalului său în memoria cuiva obligat să suporte avatarurile ipostazei de învins. Nici pentru soldatul sau oficialul german, o asemenea circumstanță nu era indiferentă. În plus, România fusese o asociată a Germaniei, iar gestul Bucureștilor de a abandona tabăra Puterilor Centrale nu putea fi trecut

³² N. Iorga, **op.cit.**, p. 8.

³³ Idem, **Războiul nostru în note zilnice, 1916-1917**, Vol. II, Craiova, <1922>, p. 248-249.

cu vederea de cei care se afirmaseră în ipostaza de cuceritori ai unei foste aliata. De acest fapt erau conștienți și românii, care nu puteau face abstracție de el în modul de a-i vedea pe cei ce se instalaseră în țara lor ca niște străini cu un comportament tiranic. Dar trebuie precizat că societatea românească nu adoptase, în întregul ei, aceeași atitudine față de cuceritorul german. O parte, chiar dacă nu cea mai importantă, a elitelor politice, culturale și militare se declarase, în momentul renunțării la colaborarea cu Qvadrupla Înțelegere, adepta Berlinului, fiind cunoscută în epocă sub eticheta de „germanofili”. Germanismul lor, însă, nu era de natură consubstanțială, deci nici definitivă și unitară. În sfârșit, imaginea germanului, surprinsă de N. Iorga, nu poate și nu trebuie a fi judecată fără a se avea în vedere sentimentele memorialistului față de o nație despre care afirmase că se visa stăpânitoarea Europei. Portretul germanului, pe care ni-l oferă Iorga în **Memoriile** sale, nu este, deci, unul impus, în primul rând, numai de un context conjunctural. Chiar dacă și-a propus să nu împrumute nimic din vechile sale reacții imaginii evidențiate de un timp anume, transferul emoțional al celui ce înregistra această reflectare nu poate fi eludat. Reprezentarea germanului ajuns un ocupant al României nu se identifica cu ipostaza cuiva aflat în propria-i casă, unde nu umbla înarmat și îmbrăcat în uniformă militară. Nici memorialistul nu scria în casa lui, pe care o ocupaseră germanii, și nici el nu era egal cu sine în fiecare zi.

În cele mai multe cazuri, informațiile transcrise de N. Iorga în jurnalul său proveneau de la alții. În relatările acestea se amestecau, fără îndoială, și subiectivismele informatorilor, chiar și atunci când aceștia evitau orice tentații personalizante. Memorialistul și-a scris jurnalul sub apăsarea pericolului reprezentat de posibila ocupare a Moldovei, dar nu în contact direct cu soldatul german. Putem presupune că el nu a reținut orice relatare ajunsă la el și nu știm care erau criteriile eventualei selecții. Le putem presupune doar. De cele mai multe ori, informația reținută era însoțită de o notă dubitativă, chiar dacă nu lipsea numele celui care i-o furnizase. La 3 ianuarie 1918, de pildă, Iorga nota, printre altele, că „primesc cu umilință și revoltă publicațiile nemțești din București: «Rumänien in Wort und Bild», «Săptămâna Ilustrată», iar din Brăila: «Donau-Armee Zeitung». Din Constanța «Dobrudscha-Bote»³⁴. Deci se simțea umilit și revoltat numai pentru că asemenea publicații apăreau în țara sa, înainte de a le fi citit. În împrejurările de atunci, însă, el, ca român, putea reacționa și altfel. Când informația nu depășea condiția de zvon sau era incontrollabilă, îl avertiza pe viitorul cititor, utilizând formula: „lumea continuă să spuie”³⁵. Altădată, transcriind un nume, adăuga că un „ofițer în rezervă îmi scrie că”³⁶, iar atunci când o informație se impusese de la sine, prin repetare, ea ne era transmisă după ce eram avertizați că „aflu de aiurea că”³⁷. De cele mai multe ori, informația era notată după ce ni se făcea cunoscut numele celui care o furnizase, dar nu o dată întâlnim și cazuri când formula introductivă era „mi se spune că”³⁸, avertizându-ne astfel asupra unei posibile inexactități. N. Iorga era conștient de faptul că, nu o dată, însemnările sale erau simple invenții sau colportaje, acestea din urmă lansate cu bună intenție. Așa, de pildă, la 16 februarie 1918, înainte de a cunoaște adevărul, el consemna că „lumea continuă să spuie că Regele a fost la Răcăciuni, ba la București, și că a văzut pe fratele său, candidat la tron”³⁹. Or, se știe că,

³⁴ Idem, **Memorii**, Vol. I, p. 229.

³⁵ **Ibidem**, p. 284.

³⁶ **Ibidem**, p. 300.

³⁷ **Ibidem**, p. 328.

³⁸ **Ibidem**, p. 330.

³⁹ **Ibidem**, p. 284.

Înainte de a începe tratativele de pace, Ferdinand s-a întâlnit, la 14/27 februarie 1918, la Răcăciuni, cu Czernin. La București nu a ajuns și nici pe fratele său nu l-a văzut. În cazul acesta, evitarea neadevărului este posibilă azi, dar nu la fel stau lucrurile când informațiile nu privesc ceva lesne de identificat, așa cum erau cele care se refereau la germani, în general. N. Iorga era cunoscut de oficialitățile militare germane, care nu erau mulțumite de atitudinea sa, știut fiind faptul că „acei cari au făcut studii în Germania păstrează încă din simpatiile lor pentru această țară”⁴⁰, așa cum îl informa pe memorialist cineva din Botoșani, deci din partea neocupată a țării, la 23 septembrie 1917. Două luni mai târziu, adică la 24 noiembrie 1917, N. Iorga consemna în jurnalul său că „economistul Dr. Angelescu îmi face, în uniformă de locotenent, propagandă ca să rămân supt germani. Aceasta ar rezulta din *principiile+ mele. Îi răspund: «Din principii rațiunea poate să scoată multe concluzii; caracterul numai una»”⁴¹. La 2 martie 1918 afla că „germanii au o listă de proscricție, în care sunt cuprins și eu”⁴², pentru ca la 23 iunie să noteze că „germanii au declarat că nu mă sufăr, până la pacea generală, în teritoriul unde ar rămânea ceva din puterea și autoritatea lor”⁴³.

Este greu de acceptat că aflând aceste intenții, care pe lângă că nu-i erau favorabile, puteau fi considerate chiar ca adevărate amenințări, N. Iorga a continuat a rămâne întru totul imparțial atunci când reținea vreo informație care îi privea pe germani. Dar, indiferent de eventualele semne de întrebare, toate sau cele mai multe dintre aceste notații își au valoarea lor și ne interesează întrucât ele reconstituie imaginea germanului în conștiința publică românească din anii Primului Război Mondial. Mai înainte, însă, ele relevă o stare de spirit, imposibil de sesizat altfel.

Memoriile lui N. Iorga, circumscrise intervalului 17 mai 1917-11 noiembrie 1918, permit a reconstitui participarea Germaniei la războiul european și la cel purtat pe frontul român, comportamentul germanilor în România, raporturile lor cu autohtonii, precum și atitudinea acestora din urmă față de cuceritorul german, indiferent dacă era vorba de românii care proveneau din spațiul ocupat sau din cel rămas liber. Memorialistul nu s-a arătat interesat numai de germanii ajunși în țara sa și transformați, pentru un timp, în ipostaza dezonorantă, din punctul lui de vedere, de ocupanți. El a urmărit cum au evoluat, în întreaga perioadă, schimbările politice din Germania, victoriile și insuccesele ei pe diferite fronturi, reacțiile populațiilor ocupate față de niște cuceritori care se credeau stăpâni Europei, decăderea Germaniei și, în sfârșit, înfrângerea ei și consecințele înfrângerii.

2. Germanii pe fronturile Europei

Înainte de a avea în vedere cum s-a desfășurat confruntarea germano-română și care au fost rezultatele ei B adică instituirea ocupației germane în România B, precum și raporturile între învingători și învinși etc., N. Iorga s-a arătat interesat, îndeosebi, de evoluția participării Germaniei la războiul european. O asemenea preocupare era justificată întrucât de modul cum decurgea beligeranța germană depindea situația generală a României și desfășurarea evenimentelor militare în ansamblul lor. Numărul militarilor germani staționați în partea ocupată a României, dar prezenți mai ales pe frontul român, depindea în

⁴⁰ **Ibidem**, p. 125.

⁴¹ **Ibidem**, p. 183.

⁴² **Ibidem**, p. 309.

⁴³ N. Iorga, **Memorii**, Vol. II, <București, 1931>, p. 32.

mare parte de succesele sau insuccesele dobândite de germani pe fronturile europene.

Încă din primele sale însemnări jurnaliere, N. Iorga rezerva un loc aparte informațiilor care priveau prezența armatelor imperiale wilhelmiene pe diferite fronturi și situația generală în care se aflau ele. La 19 mai 1917, bunăoară, consemna „vestea unui succes german contra francezilor”, „pe frontul apusean”⁴⁴. O lună mai târziu reținea un „zvon «nemțofil» că s-a pierdut Riga”⁴⁵. În notația din ziua de 5 iulie 1917, remarcă, printre altele, că „se vorbește de ofensiva germană la Riga. Obișnuita officină filo-germană știe să spuie despre căderea Mărășeștilor”⁴⁶.

Incertitudinea iminentă a acestor însemnări era cauzată și întreținută de diversitatea și mulțimea dificultăților de informare. Veștile care ajungeau până la urechea diaristului proveneau din buletine oficiale, din presa zilei sau din discuțiile purtate cu diferite persoane întoarse de pe front și, uneori, din străinătate. Altădată, erau preluate zvonuri colportate de anumite agenții de dezinformare, larg folosite în vreme de război. Rareori, numai, memorialistul consemna știri care nu puteau fi puse la îndoială. Chiar și în aceste condiții, ori poate tocmai de aceea, notațiile lui N. Iorga sunt foarte importante pentru noi. Sunt importante prin ele însele și, desigur, ca termen de comparație. Nu sunt lipsite de semnificație nici atunci când exactitatea lor este îndoielnică sau a fost deja demonstrată.

La 7 iulie 1917, N. Iorga nota în jurnalul său că „noul cancelar german a oferit pacea fără anexiuni. Dar a anunțat o victorie asupra rușilor”⁴⁷, pentru ca în ziua următoare să adauge că aceluiși „i s-au votat creditele” și că „înfrângerea rușilor urmează. Austro-germanii au ajuns la Tarnopol”⁴⁸. În a doua zi a lunii august, după ce consemna că „în Rusia e completă anarhie”, conchidea că, acolo, „toată lumea așteaptă pe germani ca o salvare”⁴⁹.

Așa după cum se poate numaidecât observa, jurnalerul era interesat îndeosebi de ceea ce se întâmpla pe frontul rusesc, deoarece situația României depindea în mare măsură de evoluția confruntărilor din această parte a Europei. La 19 august 1917, el consemna un „atac turbat al germanilor la Varnița”⁵⁰. Peste o lună, după ce reținuse vestea că Germania oferise o pace fără anexiuni, se arăta surprins că „se vorbește stăruitor de o pace rusească, ori de un armistițiu general pentru iarnă”⁵¹. Întorcându-și privirile către frontul de Vest, istoricul român observa că și la acea dată „cancelarul german și ministrul Kühlmann opun un refuz hotărât la cererea de a se restitui Franței Alsacia și Lorena”⁵². Peste trei zile, însă, se arăta îngrijorat de faptul că „germanii au debarcat în Golful de Riga”, în timp ce „la Sofia ar fi apărut sărbătorește Wilhelm al II-lea”, fără a ști care era mobilul unei asemenea vizite. În același timp, „echipajul a patru vase germane s-a revoltat; au fost condamnări”, iar ministrul Marinei a demisionat⁵³.

Prima însemnare din luna octombrie 1917, preluată dintr-un comunicat german, se referea la plecarea „pe front” a lui Wilhelm al II-lea, fără alte precizări. Un asemenea text

⁴⁴ N. Iorga, *Memorii*, Vol. I, p. 16.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 44.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 60.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 62.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 63-64.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 83.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 98.

⁵¹ *Ibidem*, p. 119.

⁵² *Ibidem*, p. 130-131. Însemnarea era făcută la data de 27 septembrie 1917.

⁵³ *Ibidem*, p. 133-134.

Iacunar îl determina pe Iorga să se întrebe: „pe care front și cu ce scop?”⁵⁴. La 2 octombrie 1917, după ce intrase în posesia discursului rostit de Împăratul Germaniei la Sofia, constata că acesta era Adefensiv și pacific⁵⁵. Două zile mai târziu nota că „la Sofia, Ferdinand de Coburg a cerut, se pare, și Wilhelm al II-lea a acordat, garanția «Unității naționale» bulgărești. Dar «Alianța» va rămânea. Deci «Mitteleuropa»⁵⁶. După alte două zile aflase că „înainte de a veni Wilhelm la Sofia, s-ar fi ținut o misterioasă conferință (și cu Bethmann-Hollweg și Bülow) în vederea unor «mari evenimente»”⁵⁷. Deși se îndoia de exactitatea informației, o reținea, totuși, așteptând derularea evenimentelor și eventualele clarificări. Dar înainte de a fi avut posibilitatea de a o verifica, afla că „pe vasul «Goeben» Wilhelm al II-lea a mers de la Constantinopol la Galipoli și a ținut discursul obligatoriu marinarilor săi”⁵⁸. În ziua de 9 octombrie, Masaryk, ajuns la Iași, îl informa „de puțința ca germanii să debarce și pe la Reval și în Finlanda, făcând imposibilă apărarea Petrogradului. S-ar pierde astfel comunicația Rusiei prin Suedia”⁵⁹. Referindu-se la un alt front, N. Iorga constata că „germano-austrieicii au ajuns la defileurile către șesul italian”, iar „Udine ar fi fost luat de germani”⁶⁰. „Duca B nota el B a permis ziarelor să dea comunicatele germane despre înfrângerea italiană”, însă „un alt comunicat declară «neexact» pe acesta”⁶¹. La 19 octombrie 1917, o nouă însemnare se alătura celorlalte, informându-ne că „germanii atacă pe Tagliamento și pretind că au luat pe malul stâng încă șaiszeci de mii de prizonieri și sute de tunuri”⁶². Atent la schimbările politice intervenite în Germania, Iorga reținea știrea că „Hertling a luat cancelariatul”, întrebându-se imediat: „aduce acest membru al Centrului o solie de pace sprijinită pe drepturile noilor victorii austro-germane?”⁶³. În același context, nota că „pe frontul de Apus, față de o sută șasezeci și șase de divizii aliate, Germania ar avea două sute douăsprezece și peste o sută de divizii pe frontul de Est. Diviziile germane n-au însă B adăuga el B decât cincisprezece mii de oameni”⁶⁴.

O altă știre deosebit de importantă pentru acele vremuri era aceea că Ottokar von Czernin se afla la Berlin, „se zice pentru a fixa liniile unei politice anexioniste”. La 9 noiembrie 1917, după ce menționa „victoria engleză de lângă Cambrai”, memorialistul adăuga că „austro-germanii, din partea lor, afirmă că ei domină acum șesul italian și că momentul cel mare a sosit”⁶⁵. Într-o asemenea conjunctură internațională complexă, un „moment” deosebit era acela consemnat la 17 noiembrie 1917, când „sosește radiograma tovărășiei Lenin-Troțchi, care ordonă încetarea luptelor și pune data de 19 pentru începerea negocierilor de pace cu germanii”⁶⁶. Revenind apoi asupra confruntării de la Cambrai, N. Iorga observa că „germanii au luat ofensiva și pretind că au prins

⁵⁴ *Ibidem*, p. 134.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 139.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 140.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 145.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 144.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 148-149.

⁶¹ *Ibidem*, p. 149.

⁶² *Ibidem*, p. 152.

⁶³ *Ibidem*, p. 153.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 154.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 155, 168.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 172.

patru mii de englezi. De fapt, comenta el informația, un grup de sate a fost recucerit⁶⁷. La 5 decembrie 1917, într-o zi când nu făcuse decât câteva însemnări, jurnalerul reținea vestea că „armistițiul rus e comunicat, parțial, de germani. Pentru pace se anunță că va merge însuși Kühlmann⁶⁸. Peste patru zile nota că „în negociațiile de pace de la Brest-Litovsk, și rușii și chiar germanii caută să amestece, cu orice preț, și pe Aliați⁶⁹. Asupra acelei subiect revenea la 20 decembrie 1917, într-o succintă însemnare, conform căreia „Aliții vor respinge propunerile germane, transmise prin maximaliști⁷⁰. Patru zile după aceea remarcă o „mare surprindere în Rusia. Cancelarul german anunță că nu poate schimba punctele unu= și doi, despre anexiuni și autonomii naționale, al căror text a fost dat *definitiv* rușilor. Și nu poate acorda acestora ca loc de negociere Stockholmul, din cauza greutății comunicației telegrafice și puținței unor intrigi ale Înțelegerii. Delegații ruși nici n-au mai venit la Brest-Litovsk⁷¹. Câteva zile mai târziu, reținea, într-o altă însemnare, că „la Brest-Litovsk Kühlmann și Hofmann se plâng de cererea rusească a strămutării congresului, de propaganda revoluționară între soldații germani. Dar, cât despre aceasta, nu se va întrerupe «opera de pace» și nu se va «redeschide războiul în Răsărit, cu consecințele lui incalculabile»⁷². În ziua următoare, adăuga că „la Brest-Litovsk, Troțchi a repudiat telegramele contra Germaniei, dar a reclamat dreptul absolut de propagandă și a răspins argumentul de forță al Germaniei cu energie, arătând cum Reforma și Marea Revoluție au refăcut Germania și Franța B și cu ironie -, pomenind de starea de azi a aprovizionării germane, care nu va fi, desigur, mai durabilă decât relele condiții tehnice ale Rusiei actuale⁷³.

Așa cum era și de așteptat, raporturile germano-ruse au reținut, cu preponderență, atenția opiniei publice europene, la sfârșitul anului 1917 și la începutul anului următor. Însemnările lui N. Iorga evidențiază, și ele, aceeași orientare. Germania și Rusia erau doi beligeranți implicați nemijlocit în evoluția frontului românesc și de aceea orice modificare de atitudine a celor două imperii se repercuta asupra stării de spirit românești. Tratatul purtat la Brest-Litovsk, care au marcat intrarea războiului într-o nouă etapă, ce prefăta pacea generală, nu puteau trece neobservate de o țară pe teritoriul căreia erau prezente importante forțe militare germane și rusești. Sesizând cu exactitate implicațiile discuțiilor germano-ruse, N. Iorga urmărea, emoționat, soarta rezervată de acestea țării sale. Astfel, după ce atrăgea atenția, la 1 ianuarie 1918, asupra faptului că „în Germania bate un vânt sălbatec de anexionism”, potrivit deci principiilor de pace, revenea imediat la vechea temă, consemnând că „la Brest-Litovsk, germanii au fost siliți de ruși, cari au vorbit de libertatea popoarelor, pe care ei nu le mai rețin, dar nu înțeleg să le dăruiască altei robii, să-și desvâluie toate proiectele asupra Curlandei, Livoniei, Insulelor din Baltica. Speriat, Kühlmann a ridicat ședinta, protestând contra acestei *metode+“. Rușii, la rândul lor, nu s-au arătat intimidați de reacțiile germanilor. „La Brest-Litovsk B nota Iorga B Troțchi a cerut să i se spuie cine reprezintă guvernul german. Kühlmann a declarat, contra colegului său Hoffmann, că e singurul având calitatea de a face declarații⁷⁴.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 173.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 192.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 196.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 211.

⁷¹ *Ibidem*, p. 216.

⁷² *Ibidem*, p. 222. Însemnarea era din 30 decembrie 1917.

⁷³ *Ibidem*, p. 223.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 227, 232.

Concomitent cu dificultățile evidențiate de tratativele ce se desfășurau la Brest-Litovsk, Germania s-a văzut obligată să facă față complicațiilor create de campania care a precedat și a urmat avansării de către Wilson a Celor Paisprezece Puncte. Urmărind „competiția diplomatică” declanșată la începutul anului 1918, în care erau implicați Aliații, N. Iorga se arăta interesat de un „nou discurs al lui Hertling, care refuză Alsacia și Lorena și orice atingere a teritoriilor Aliaților, lăsând însă Austriei sarcina declarațiilor ei”, consemnând și vestea că „grevele se întetesc în Germania”⁷⁵. Arătându-se îngrijorat de faptul că „furia anexionistă crește în Germania”, el atrăgea atenția, la 26 ianuarie 1918, că „potolind lucrurile înăuntru prin teroare, stăpânii Germaniei par să anunțe imediata ofensivă, hotărâtoare, pe amândouă fronturile”⁷⁶. La 13 martie, consemna că „înaintarea germanilor continuă în Apus”, pentru a reveni, două săptămâni mai târziu, cu precizarea că Germania a obținut un succes lângă „La Bassée contra englesilor și portughezilor”⁷⁷. Nu la fel evolua campania germană din Est, unde erau înregistrate „uciderea soldaților germani în Ucraina”. Recunoscând conflictul cu guvernul ucrainean, germanii „au creat tribunale militare la Kiev”, nota Iorga, și „au arestat deputați, publiciști etc.”⁷⁸. Câteva zile mai târziu, revenea asupra unei avertizări deja consemnate, referindu-se la faptul că „și în Vest se gătește o nouă ofensivă germană”⁷⁹, pentru ca mai târziu să afle despre obținerea „unei mari izbânzi germane care a început, cu înaintarea pe teren, între Rheims și Soissons”⁸⁰. Reluând, la 18 iunie 1918, însemnările care priveau frontul rusesc, el scria că „de la un capăt al Ucrainei la altul țeranii ard sămănăturile ca să nu mai ia nimic nemții”⁸¹. În același timp, „germanii grămădesc trupe în Tirol pentru o revanșă contra Italiei”⁸².

Atent la schimbările intervenite în viața politică germană, N. Iorga consemna, la 28 iunie 1918, știrea că ministrul Kühlmann „a căzut”, precizând, peste două zile, că „a fost dat jos de către anexioniști”⁸³. Indiferent, însă, de aceste schimbări, care evidențiau o stare de criză, Germania își continua ofensiva în Franța, arătându-se totodată dispusă ca „supt anume condiții” să „restituie” Belgia⁸⁴. O zi mai târziu, jurnalerul nota că „rezistența franceză pare a fi oprit pe germani”, pentru ca peste trei săptămâni să adauge că „germanii evacuează pozițiile câștigate la Montdidier, dar se întăresc pe Vesle”. „Germanii, suna o știre consemnată pe 15 septembrie 1918, rezistă cu greu unei mari lovituri franco-americe în Champagne”⁸⁵.

După două zile nota că „germanii anunță că trupe de ale lor și austriace au intrat, aclamate, în Sofia”, încheind însemnările din ziua respectivă cu informația potrivit căreia „Hertling a demisionat. Împăratul arată dorința unui Ministeriu al *poporului*”⁸⁶. În aceste împrejurări complicate și după impactul Celor Paisprezece Puncte, în seara zilei de 23 noiembrie „s-a anunțat că noul Cancelariu german s-a adresat lui Wilson, oferind pace pe

⁷⁵ *Ibidem*, p. 244, 251.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 252, 262.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 322, 338.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 355, 357.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 361.

⁸⁰ N. Iorga, *Memorii*, Vol. II, p. 10.

⁸¹ *Ibidem*, p. 29.

⁸² *Ibidem*, p. 35.

⁸³ *Ibidem*, p. 36, 38.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 39.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 39, 45, 66.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 68-69.

baza punctelor acestuia. [Y] Cancelarul a enunțat însă un program în șapte puncte, care *nu sunt* ale lui Wilson. E o încercare, observa memorialistul, de a separa pe Aliați, punând America, astăzi decisivă, de o parte, și, în același timp, una de a crea acasă, prin unirea tuturor, ceea ce ei numesc «starea de spirit din August 1914», agresivă în cel mai înalt grad și sigură de victorie⁸⁷. Patru zile mai târziu, același nota că „Wilson a răspuns. Se bucură că toate condițiile lui au fost primite așa cum sunt și cere evacuarea imediată a teritoriilor ocupate⁸⁸. În ziua următoare, însemnările lui Iorga începeau cu un „zvon de abdicarea Împăratului Wilhelm”. „Săulescu răspândește știrea că s-ar fi primit de Germania îndrumarea nouă americană: cel cu abdicarea lui Wilhelm e Bădărău însuși⁸⁹, adică un deputat al majorității conservatoare. La 29 septembrie 1918, „zvonul de abdicare a lui Wilhelm B consemna memorialistul B se menține. Cenzura o lasă să treacă supt firma Agenției de la Lyon”. Și adăuga apoi că „Erzberger, ministru în noua formație germană, proclamă falimentul politicii de război, al războiului însuși și nevoia de a se subordona în cele politice autoritatea militară celei civile⁹⁰”.

Informațiile consemnate de N. Iorga în toamna anului 1918 evidențiau eșecul Berlinului și al Puterilor Centrale. La începutul lunii septembrie, de pildă, se vorbea că „toată regiunea Ostende și Lille a fost evacuată de germani. Iar umblă zvonul unei aripe germane zdrobite⁹¹. Puține zile mai târziu, observatorul român nota că „răspunsul german primește tot ceea ce a fost cerut de Wilson și lasă lui grija onoarei Germaniei la încheierea unui armistițiu pe baza situației militare actuale. Rămâne a se interpreta aceasta⁹². Totuși, la 10 octombrie 1918, el consemna că „germanii au contra-atacat la Vouziers⁹³. Erau, însă, ultimele zbateri ale învinsului, deoarece, două zile mai târziu nota: „Wilson cere Germaniei ori schimbarea *totală* de regim, ori capitularea”. Dar, chiar așa stând lucrurile, el se întreba: „vom avea cel mai cumplit război?”⁹⁴. Îndoindu-se de eventualitatea cedării Germaniei, jurnalierul afla totuși că „germanii au evacuat Serbia”, după ce, cu două zile mai devreme, auzise despre o „rezistență puternică germană pe frontul de Vest⁹⁵. În sfârșit, la 31 octombrie/13 noiembrie 1918, când războiul încetase deja, se arăta nemulțumit de faptul că „informații din străinătate aproape nu ni se dau, după condițiile strivitoare pentru germani ale armistițiului⁹⁶”.

Deși notațiile lui N. Iorga nu aduc număidecât ceva necunoscut, ca informație sau ca interpretare, despre participarea Germaniei la Primul Război Mondial, ele nu sunt lipsite de importanță. Între românii care și-au notat impresiile suscitade de prezența Germaniei pe atâtea câmpuri de luptă, marele istoric ocupă un loc inconfundabil, ca bogăție a notațiilor, ca fidelitate a consemnării lor și ca modalitate de receptare.

3. Germania și România în anii 1917-1918

⁸⁷ *Ibidem*, p. 71.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 73.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 74-75.

⁹¹ *Ibidem*, p. 80.

⁹² *Ibidem*, p. 81-82.

⁹³ *Ibidem*, p. 82.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 83.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 86, 88.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 107.

După un început care lăsa a se presupune că speranțele României vor fi repede transformate în realități, implicarea ei în război s-a înfățișat tuturor ca o dramă, în momentul în care s-a ajuns la confruntarea directă cu inamicul venit din Vest. Retragerea armatei române și regimul de ocupație instituit de Puterile Centrale au transformat România într-o țară înfrântă și ocupată în mare parte, circumstanță care a atras după sine o evoluție specială a confruntării germano-române. Interesat în mod deosebit de actele de beligeranță germane față de țara sa, N. Iorga consemna, la 18 mai 1917, o știre aflată de la profesorul Alexandru P. Arbore, revenit la Iași după ce luptase în Dobrogea și fusese impresionat că „acolo, atotputernica artilerie germană, aeroplanelor și șapte divizii turcești au determinat catastrofa”⁹⁷. Patru zile mai târziu, relatează, într-o altă însemnare, că „austro-germanii interpretează ciocnirea de pe Șușița ca răspingerea, ba încă «sângeroasă», a unui atac al *nostru*”⁹⁸. O informație îngrijorătoare era aceea că „la Statul major a venit veste că nemții trimit trupe pe frontul român”⁹⁹. Parcă pentru a compromite orice speranță românească, „ungurii B consemna memorialistul B ne asigură prin «Pester-Lloyd» că ni se vor lua Severinul, Târgul Jiului, Câmpina, Dunărea cu gurile ei și că restul țării, îndelung ocupat de germani, va fi colonizat cu o populație germană”¹⁰⁰. Peste cinci zile consemna că „austro-germanii pretind în buletinul lor că s-au dat lupte și la Fundul Moldovei și că toate eforturile rușilor în Galiția răsăriteană sunt zadarnice”¹⁰¹. Chiar și într-o asemenea împrejurare, N. Iorga se arăta surprins că deja „cutare frate de ministru se plângea mai ieri că n-are cine face pace separată cu germanii”¹⁰².

Notele în discuție înregistrau o stare de fapt caracteristică unui moment ce survenea după un an de război. Jurnalierul nu-și propusese, desigur, să realizeze o cronică integrală a aceluia timp și de aceea informațiile la care avea acces erau reținute în funcție de data aflării lor și nu după o intenție anume. La 20 iulie 1917, de pildă, discutând cu un ardelean sosit la Iași, afla că „cehii și toate națiile urâsc pe ruși «mai mult decât pe germani»”, adăugând că „austro-germanii înaintează spre Sirete și Cernăuți. Ar avea însă trupe puține”¹⁰³. În ziua următoare, nota că potrivit unor surse franceze, cavaleria germană ar fi ajuns în Basarabia. Într-o asemenea situație, începuse a se vorbi despre „o linie de rezistență *la Sud* de Iași și la Folticeni. Germanii B scria Iorga B sunt la Neagra, ca să coboare în Valea Bistriței ca și la Sirete și la Boian”¹⁰⁴. La 23 iulie 1917, aflase că „avangardele austro-germane sunt la Mamornița și la Broșteni”, pentru ca după câteva zile să consemneze că „germanii se laudă cu lărgirea succesului de la Nord de Focșani” și cu alte reușite asemănătoare¹⁰⁵. Notațiile care înregistrau victorii germane alternau cu acelea care își propuneau parcă să întrețină o stare de spirit favorabilă unei eventuale ameliorări a situației cu care se confrunta România. În prima zi a lunii august 1917, bunăoară, N. Iorga consemna că „buletinul e mai bun. S-ar încetini eforturile germane. Și buletinul dușmanilor e mai modest”, pentru ca imediat să

⁹⁷ N. Iorga, **Memorii**, Vol. I, p. 12.

⁹⁸ **Ibidem**, p. 19.

⁹⁹ **Ibidem**, p. 35.

¹⁰⁰ **Ibidem**, p. 36.

¹⁰¹ **Ibidem**, p. 68.

¹⁰² **Ibidem**, p. 70.

¹⁰³ **Ibidem**, p. 71.

¹⁰⁴ **Ibidem**, p. 72.

¹⁰⁵ **Ibidem**, p. 73, 76, 78.

adauge că, dincolo de posibilele aparențe, „continuă luptele cumplite. Dușmanii pretind că au luat *la Răsărit de Mărășești+ trei mii cinci sute de prizonieri, cincizeci și patru de ofițeri B și francezi B și șasesprezece tunuri”¹⁰⁶. Lăsându-ne să înțelegem că se îndoia de exactitatea acestor notații, el adăuga că „după alte știri, de la Târgoviște încoace, toate satele ar fi distruse”, iar „Marghiloman și Carp ar fi la Berlin”¹⁰⁷, ceea ce nu era adevărat. Lipsa de comunicare între partea ocupată a țării și Iași nu permitea accesul la informații sigure, întreținând accentul dubitativ la care recurgea de cele mai multe ori jurnalierul. La 21 august 1917 observa că, în sfârșit, „comunicatul german nu vorbește azi de vreo înaintare însemnată; el prezintă lucrurile ca și cum noi am ataca”¹⁰⁸. Îndoindu-se de exactitatea știrii, adăuga totuși că „la Cartierul general rus se vorbește că austro-germanii au grămădit în Moldova nouă sute de tunuri în vederea unei ofensive”¹⁰⁹. După atâtea inexactități și însemnări îndoielnice, care își au totuși semnificația lor, istoricul consemna, în urma unei întrevederi cu Regele, că „în Muntenia a fost de fapt Împăratul Wilhelm. B Pentru ca să asigure pe Țarul bulgăresc în chestia Dobrogii? B Poate nu. B Ca să-l mângâie că n-o va păstra? Regele tace”¹¹⁰. Aceasta era una dintre rarele însemnări însoțite de un succint comentariu. În general, informațiile pe care le citim azi au fost consemnate în grabă și fără a fi discutate.

O observație pertinentă, reținută în **Memoriile** avute în vedere, era aceea avansată de colonelul Gheorghe Rasoviceanu, la 16 septembrie 1917, care considera că „pozițiile de acum sunt bine legate și germanii n-ar risca o lovitură spre Prut, care i-ar face, fără folos notabil, să piardă câteva divizii încă. Oștile pur germane, conchidea el, care ni s-au opus și au suferit așa de mult, erau viteze desigur, dar fără vechea pregătire militară și manifest inferioare celor de odinioară”¹¹¹. Revenind la știrea vizitei lui Wilhelm al II-lea, memorialistul comenta laconismul comunicatului german, care îi informa doar pe cei interesați că Împăratul plecase „pe front”. „Pe care front și cu ce scop?, se întreba el. Se răspândește tot mai mult zvonul unei noi ofensive pe frontul nostru. Ea s-ar face de Mackensen”¹¹². La 10 octombrie 1917 și Regele Ferdinand pleca pe front, făcându-l pe Iorga să presupună că „se pregătește lovitura la Ocna”. „Totuși se asigură B și de Berechet, după știri de la Cartierul rus B că austro-germanii își retrag trupele, și de pe frontul bucovinean. Le-ar duce la Monastir, unde Sarraill ar face o încercare”¹¹³. De aceea, presupunea el, „nemții fac recunoașteri în Bucovina și, temându-se de o ofensivă a noastră, cât sunt ocupați pe frontul italian, bombardează Ocna, Mărășești, Cosmești”¹¹⁴. Dar, așa cum îl informase I.Th. Ghika, întors de pe front, „dispoziția de spirit a soldaților e foarte bună. Nu se mai tem de nemți”¹¹⁵.

¹⁰⁶ **Ibidem**, p. 82-84.

¹⁰⁷ **Ibidem**, p. 90-91. Astăzi știm că informația care îi privea pe Alexandru Marghiloman și Petre P. Carp era inexactă.

¹⁰⁸ **Ibidem**, p. 99. La 9 august nota că „austro-germanii s-au încercat la *Nord*: la Rădăuți și pe Bistrița”, iar peste două zile adăuga: „ungaro-germanii ar face fortificații la Slănic”. (**Ibidem**, p. 91, 93).

¹⁰⁹ **Ibidem**, p. 113.

¹¹⁰ **Ibidem**, p. 116.

¹¹¹ **Ibidem**, p. 118.

¹¹² **Ibidem**, p. 134.

¹¹³ **Ibidem**, p. 145-146.

¹¹⁴ **Ibidem**, p. 148.

¹¹⁵ **Ibidem**, p. 149.

Nu aceeași era starea de spirit a oficialităților române. În plus, insolita „revoluție rusă”, din noiembrie 1917, a adăugat pericolului german și pe cel rusesc, mai grav, poate, din multe puncte de vedere, decât celălalt. Presiunea centralilor și schimbarea de atitudine a Rusiei au impus României o nouă orientare în raporturile ei cu ocupantul german. „Generalii B nota Iorga în ziua de 22 noiembrie 1917 B, adunați la Palat, într-un Consiliu care n-a fost «de Coroană», au fost de părere să cerem și noi armistițiul, frontul român neputându-se ținea numai cu trupe românești. S-au trimes deci la Mackensen, care acceptase o întrevedere, generalul Lupescu și colonelul Condeescu. Ce putem face?, se întreabă Duca. Mackensen va cere neapărat să primim și scopul rusesc, pacea, și să ținem pas cu dâșii în negocierea ei. Dar dacă Aliații nu ni-o permit? Mihai Cantacuzino e de părere că am fost o povară pentru dâșii până acuma și că a venit momentul să li dăm o adevărată dovadă de credință. Ar rămânea, după Duca, o luptă fără scop, lipsită de provizii, de muniții și B capitularea finală. Sau, de la început, capitularea”. Răspunzându-i lui I.G. Duca, adică acela care provocase o asemenea însemnare, N. Iorga se arăta convins că „*orice* e preferabil acestei rușini, care nu s-ar putea șterge, și catastrofei materiale în care s-ar rezolva ea pentru această iubită armată de care suntem așa de mândri. El se grăbește atunci să mă îndemne a vorbi în acest sens, al păcii separate, miniștrilor străini, invocând rolul pe care-l am ca reprezentant al unei opinii publice independente”¹¹⁶. Treptat, așa cum reiese din însemnările la care ne referim, tot mai mulți români, nu din cei de rând, desigur, au ajuns să-și afirme, deschis, încredințarea că pacea separată era preferabilă continuării războiului. Regina Maria, la rândul ei, accepta decizia lui Ferdinand, iar Prințul Carol, câștigat de adeptii păcii, își motiva opțiunea declarând că „chiar dacă azi dușmanul ar avea puține trupe, cum sugerează Regina, ele pot veni în trei săptămâni de pe alte fronturi. Ar trebui B cerea el B să înceteze aceste zadarnice speranțe, care ni s-au dat de atâtea ori, că Aliații ar putea să reție pe germani în Apus”¹¹⁷. La sfârșitul lunii noiembrie 1917, „curentul nemțesc crește, nota N. Iorga. Prin trenuri ofițeri de rezervă îl propagă. La o divizie s-a dat masă cu muzică pentru armistițiu”¹¹⁸. În aceste condiții, unii ajunseseră să creadă că „germanii evacuează Muntenia, strângându-și toate trupele pe front. Ar vrea să proclame Rege pe Carol, fratele Suveranului nostru”¹¹⁹, în timp ce „corespondentul din Petrograd al lui «Times» anunță grămădirea de trupe germane pe frontul român”¹²⁰. Peste câteva zile, după o discuție cu I.G. Duca, Iorga nota că ministrul liberal se arăta convins că tot ceea ce mai putea face România era „de a mai uza puținel trupele germane”¹²¹. Constantin Băicoianu, venit de la București, pretindea că „i s-a spus de germani că somația de a ne pronunța asupra păcii nu ni se va face decât «de acum în trei luni»”¹²². O notă semnificativă, reținută pe 7 ianuarie 1918, suna astfel: „Mitilineu, trimes la Focșani, a fost întrebat de von Morgen ce avem de gând. B Să ne luptăm mai departe. B Voi sacrifica douăzeci de mii de oameni și voi birui. B N-ajung. B Cincizeci de mii! B N-ajung. B O sută

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 176-177.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 178.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 186.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 189.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 202.

¹²¹ *Ibidem*, p. 210.

¹²² *Ibidem*, p. 220.

de mii. B Să vedem!”¹²³. Două zile mai târziu, întâlnindu-l pe Duca, care se arăta convins că „totul se desface”, N. Iorga i-a sugerat „pacea cu germanii”, alternativă care „nu pare să-l sperie”¹²⁴. Barbu Știrbey, la rândul său, îl asigura pe jurnalier că „germanii n-au trimes, direct sau indirect, nici o propunere Regelui sau Guvernului, pe cari-i tratează disprețuitor. El crede numai pentru luna Februar într-o ofensivă pe frontul de Vest. Nu i se pare că Germania ar avea mare profit să atace Moldova până în primăvară”¹²⁵. O zi mai târziu, însă, parcă pentru a pune capăt zvonurilor colportate cu prea multă ușurință, „Kühlmann B nota Iorga B ar fi arătat și el că această pace e apropiată, sperând că atunci și România va renunța la o luptă imposibilă”¹²⁶, așa cum s-a și întâmplat. De fapt, la 24 ianuarie 1918, Iorga scria că „se crede că ni s-a pus temutul ultimatum”¹²⁷. Peste două zile, când guvernul Ion. I.C. Brătianu a demisionat, I.G. Duca îl informa că „în adevăr germanii au prezentat un ultimatum pe care, în numele lui Mackensen, îl iscălește un anume Hiller și în care se vorbește de speranța ce se avusese că «înțelepciunea Guvernului din Iași» va drege situația”¹²⁸. Consemnând informațiile care priveau avatarurile care au precedat încheierea păcii separate, N. Iorga se arăta foarte îngrijorat de soarta pe care Berlinul i-o rezervase României. „În Parlamentul german, nota el la 16 februarie 1918, cineva a cerut despăgubiri și ocuparea noastră până la plata lor integrală”¹²⁹. Totul era agravat de un nou ultimatum și de pretențiile inacceptabile ale germanilor, care îl făceau pe Iorga să presupună că „va fi rezistență până la sfârșit”¹³⁰. Revenind asupra ultimatumului amintit, el reținea, trei zile mai târziu, o informație provenită de la Irina Procopiu, doamnă de onoare a Reginei Maria, și de la fiica cea mai mare a lui Delavrancea, care considerau că „situația s-a schimbat iarăși. Germanii au făcut cereri noi și mai grele, care *stau să fie primite*. E vorba de rectificări de frontieră [Y], de părăsirea Dunării, de condominiu în Dobrogea, de trecerea pe la noi a austro-germanilor spre Odessa. Averescu le primește. Ele se îndoiesc de motivele lui. Îmi cer să fac «ceva»”¹³¹. Dând curs acestei rugăminți, Iorga îi trimitea Regelui o scrisoare în care îl informa că „ne găsim fără putința unui ajutor al prietenilor, înaintea amenințării unui dușman care nu voiește să ne cruțe. [Y] Ce e mai bun în această Țară cere răspingerea, orice s-ar întâmpla, a condițiilor care ni se pun astăzi și mai ales a celei care privește sfârșirea, fie ea numai provizorie în gândul nostru, a pământului Țerii”¹³². În aceeași zi, la Cameră a avut loc o consfătuire a unui grup de deputați, unde „germanofilii, cari azi dimineată mi se spune că erau contra condițiilor draconice ale Germaniei, cerând lămuriri, sunt toți de față. [Y] Argetoianu e pentru primirea oricăror propuneri germane. E vorba B pretindea el B doar de o situație provizorie. Înving Aliații B dar nu definitiv B, toate se pot schimba. Înving germanii B, e o «poliță trasă asupra lor»”. Delavrancea, însă, „arată imposibilitatea morală a cedării față de concesiunile ce ni se cer și *pe care le enumeră* (le are de la Regină)”¹³³. Nici

¹²³ *Ibidem*, p. 238.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 240.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 243-244.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 245.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 257.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 261.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 285.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 286.

¹³¹ *Ibidem*, p. 287.

¹³² *Ibidem*, p. 287-288.

¹³³ *Ibidem*, p. 290-291.

în cele mai complicate împrejurări, factorii de decizie nu aveau puterea morală, așa cum ne demonstrează atitudinea lui Argentoianu, de a renunța la oportunismul care a însoțit, în permanență, participarea României la război. Cu toate divergențele semnalate, N. Iorga își încheia notațiile din 19 februarie 1918 cu următoarele observații: „germanii asigură că s-au primit condițiile”, „la un anumit moment, se dase de guvernul liberal ordinul de a nu se mai ataca prin presă germanii” și „Misiunile Aliate, după cererea Germaniei, care li acordă salv-conduct, se găsesc să plece”¹³⁴. Indecizia și discordia care caracterizau viața politică a momentului îl determinau, însă, a doua zi, să observe că „Brătianu crede că nu se pot discuta condițiile germane, ci accepta cu dispreț ca o siluire. Se pare că acesta e sensul instrucțiilor ce s-au dat Comisiunii, care cuprinde pe Argetoianu, Burghel și Lupescu, pe lângă bătrânul Papiniu. În ultimatul german B adăuga el B nu s-a vorbit însă decât de *putința în principiu* a rectificării de hotar față de Austro-Ungaria”¹³⁵. Discursul lui Al. Averescu, adresat deputaților la 25 februarie 1918, evidențiază aceeași mentalitate duplicitară, prin care se eludau adevărurile care nu conveneau guvernanților¹³⁶. În plus, pretindea Mihai Cantacuzino, care declara că știa cuprinsul ultimei telegrame germane, „din cauza nestabilității guvernelor românești și simpatiilor arătate de familia regală Misiunii franceze, Centralii își rezervă să supravegheze ei înșiși îndeplinirea condițiilor păcii”, fapt care-l făcea pe N. Iorga să conchidă: „*e ocupația*”¹³⁷.

Deși viitorul care i se rezerva României era unul dintre cele mai sumbre, pertractările reclamate de pacea în discuție ajunseseră să creeze o atmosferă de surescitare greu suportabilă, care îl determina pe Iorga să consemneze în jurnalul său, la 13 martie 1918, următoarea opinie: „colonelul Rasoviceanu spune un cuvânt tare și drept: «De s-ar încheia tratativele de pace! Să îngropăm odată mortul care stă pe masă»”¹³⁸. Nouă zile mai târziu, cineva îi spunea că „întregi divizii germane vor rămânea până la pacea generală”¹³⁹. La 3 iunie 1918, Grigore Antipa, unul dintre cei rămași la București, „a venit aicea (la Iași B n. ns.), consemna Iorga, cu planuri de reorganizare economică a Țerii în vederea satisfacerii cererilor germanilor”¹⁴⁰. La Berlin, în același timp, „discutându-se în Reichstag pacea cu România, unul ca Westarp regretă că nu ni s-au impus și despăgubiri fățișe, iar alții, printre cari și Kühlmann, *au arătat dorința Germaniei ca răspunzătorii pentru război să fie dați în judecată și pedepsiți*”¹⁴¹. Nu mult timp după aceea, jurnalerul nota că „Kühlmann ni cere formal să dăm în judecată pe Brătieni”¹⁴². Pe de altă parte, Maximilian Harden scria în *Zukunft* că „pacea din București e de așa natură încât nu poate rămânea definitivă”¹⁴³.

După ce un timp destul de lung, N. Iorga nu a mai reținut în jurnalul său informații de ordin militar, acestea au fost reluate către sfârșitul lunii iunie 1918, cu o consemnare în care se preciza că „în Muntenia, germanii fac tranșee pe malul Dunării. Ar fi vorba ca trupe

¹³⁴ **Ibidem**, p. 292.

¹³⁵ **Ibidem**, p. 294.

¹³⁶ **Ibidem**, p. 298-299.

¹³⁷ **Ibidem**, p. 313.

¹³⁸ **Ibidem**, p. 322.

¹³⁹ **Ibidem**, p. 330. O însemnare din 26 martie 1918 preciza: „se asigură că șase divizii germane vor rămânea în țară până la pace: două vor veni în Moldova” (**Ibidem**, p. 334).

¹⁴⁰ N. Iorga, **Memorii**, Vol. II, p. 19.

¹⁴¹ **Ibidem**, p. 23.

¹⁴² **Ibidem**, p. 25.

¹⁴³ **Ibidem**, p. 32.

ale Înțelegerii să între în Bulgaria¹⁴⁴. Pe de altă parte, „la Bălți, administrația ar fi luată de germani pentru a li se ușura transporturile în Ucraina”, în timp ce „în armata germană s-ar fi alcătuit o societate de «septembriști» pentru a depune la 1-iu Septembrie armele¹⁴⁵. Cu toate acestea, „nemții de aici (din Iași B n. ns.) se laudă că până în toamnă, orice ar fi, tot or să ajungă la Paris¹⁴⁶. „Un profesor din Ploiești B la rândul lui B răspândește zvonul stupid, considera memorialistul, că germanii ar fi cerut să ocupe Moldova¹⁴⁷. La 30 august 1918, același consemna că „germanii ar fi construit, după nota de la Legația franceză, o nouă linie de apărare¹⁴⁸. Însă, cu toate succesele, reale sau pretinse, dobândite de germani până la sfârșitul verii anului 1918, „Împăratul Germaniei B ne informează o însemnare din 1 septembrie B imploră pe lucrători să lupte. Von Payer promite restituirea vechilor hotare și evacuări după pace, renunțarea la despăgubiri. Dar în Est situația trebuie să rămână neschimbată¹⁴⁹. Indiferent de încercările disperate ale Berlinului, înfrângerea Puterilor Centrale devenise evidentă. Discutând cu generalul Constantin Cristescu, despre războiul ajuns în faza deciziilor finale, N. Iorga nota că „acum (8 septembrie 1918 - n. ns) crede că partida e pierdută pentru germani¹⁵⁰. O săptămână mai târziu, prelua o informație din care reieșea că „discursurile, recente, la Comitetul principal al Reichstagului ale lui von Hintze și von Payer făc să se întrevadă că s-ar putea aduce tratatele de la Brest-Litovsk și București la Congresul general de pace, pe baza «reciprocității» și că, din ce a fost «silită» a cuceri, Germania ar voi, cu o unire personală sau cu un Prinț german, doar un «Balticum»¹⁵¹.

Treptat, semnele înfrângerii germane au început a se observa pe diverse fronturi, în forme de manifestare diferite. „Piccolo de la Legația franceză B însemna Iorga în jurnalul său B îmi spune că germanii din Bender, Cetatea-Albă etc. și-au trimes bagajele. Și cei de aici și le-ar face¹⁵². Câteva zile mai târziu însemna știrea că „din teritoriul ocupat germanii și-ar strânge repede etapele pentru a se concentra pe frontul de Vest, unde Hindenburg ar fi declarat că situația e disperată¹⁵³. La 27 septembrie 1918 nota: „tot mai multe sunt știrile că ea (evacuarea teritoriilor ocupate-n.ns.) a și început la noi. Nemții de aici își trimet caii și bagajele¹⁵⁴. După două zile adăuga: „la Cameră, într-un cerc, Arion a asigurat că germanii renunță la toate anexările și că i-au dat hârtie la mână. Ar fi vorba de autonomia ardeleană și de o autonomie națională a românilor din Ungaria”, informații completate de alta, potrivit căreia „evacuarea germană ar face progrese simțitoare în Putna și Râmnicul-Sărat¹⁵⁵. Apoi, în prima zi a lunii octombrie, preciza că „o divizie românească ar fi trecut în teritoriul ocupat. Nemții de aici (din Iași - n. ns.) se strecoară noaptea¹⁵⁶. La fel se întâmpla și în teritoriul ocupat, unde „germanii s-ar fi retrăgând pe tăcutele spre Căineni, nu prin

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 44.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 52.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 53.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 61.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 62.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 64.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 66-67.

¹⁵² *Ibidem*, p. 70.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 72.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 73.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 75 B 76.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 77.

Banat”¹⁵⁷. Se ajunsese a nu mai surprinde pe nimeni afirmația că „războiul e total pierdut pentru Centrali”, cum gândea generalul Constantin Cristescu. „În două săptămâni B considera el B, dacă germanii de la noi nu pleacă, vor trebui să se predeie”¹⁵⁸. Cu toate acestea, pe N. Iorga l-a luat pe neașteptate, așa cum chiar el mărturisea, „vestea despre căderea lui Wilhelm al II-lea, despre revoluția socială în Germania”¹⁵⁹, veste consemnată la 28 octombrie 1918. A doua zi scria că „Mackensen a refuzat să răspundă, la Buftea, somației noastre, amenințând pe aducători că-i arestează dacă nu pleacă. Armistițiul B preciza memorialistul B e însă primit de cei din Vest, și astfel situația lui se lămurește. El va pleca din țară fără a capitula”¹⁶⁰.

Prezența Germaniei pe frontul român a fost, desigur, mult mai complexă decât reiese din jurnalul lui N. Iorga. Totuși, aceste însemnări sunt foarte prețioase, întrucât aparțin unui mare istoric, care știa că **Memoriile** sale vor reprezenta, pentru viitorii cercetători, un document demn de a fi luat în seamă.

În anii Primului Război Mondial, Germania a fost, pentru România, altceva decât restul inamicilor săi. În cazul Austro-Ungariei, războiul cu România era legitimat de încercarea ei de a păstra Transilvania. Ceilalți beligeranți, la rândul lor, își aveau explicații mai mult sau mai puțin justificate. Germania, însă, cu o fatuitate surprinzătoare, a declarat război României cu intenția de a o pedepsi. Și nu oricum, ci umilind-o. De aceea, între cei doi beligeranți s-a ajuns, dincolo de războiul propriu-zis, la o confruntare ce merită a fi studiată ca un caz aparte. N. Iorga a înțeles B și nu a fost singurul B că Germania nu dorea numai înfrângerea României pe câmpul de luptă. Nici un german nu putea uita faptul că Ferdinand, Regele României, țară care a refuzat să lupte alături de Puterile Centrale, era un conațional de-al lui. Toți păreau a fi uitat că nu România declarase război Germaniei.

Germany and the Germans in *The Memoirs of Nicolae Iorga (1917- 1918)* Summary

World War I was a key event of the 20th century, marking the beginning of a new chapter in world history. Historians have dedicated an impressive number of special studies, monographs, documents and memoirs to this subject, but investigation continues to accelerate. A significant untapped resource is the wealth of memoirs and diaries dealing with 1914-1918.

The first two volumes of **The Memoirs** of one of Romania's leading historians, N. Iorga, are one such resource. Iorga studied in Germany, published various works about the German past, and appreciated German history and culture. The military confrontation between Romania and the Central Powers (including the occupation of Romania) was closely followed by the great historian.

This study focusses on six important aspects of these years in the vision of N. Iorg: N. Iorga and Germany, Germany on the European Battlefield, Germany and Romania in the Years 1917-1918, The German Occupation and Romania, Relation between Conqueror and Vanquished in the Last Years of the War, and The Attitude of the Romanians toward the German Occupiers. Iorga's **Memoirs** provide many significant details about the situation of Romania and the war during 1917-1918, as seen by a professional historian and a leading figure in Romanian civilization and culture.

¹⁵⁷ **Ibidem**, p. 84.

¹⁵⁸ **Ibidem**, p. 89.

¹⁵⁹ **Ibidem**, p. 104.

¹⁶⁰ **Ibidem**, p. 105.